

KAPRONCZAY KÁROLY: TORMAY KÁROLY¹

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével, közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád

1848 tavaszán, a felelős magyar minisztérium (kormány) megalakulása után, lehetőség nyílt az önálló magyar orvos-egészségügyi igazgatás kialakítására, annak országos és területi szervezeteinek felállítására. A szervezeti alapot a Helytartótanács egészségügyi osztálya adta, amelynek vezetőjét, Stáhly Ignác országos főorvost megbízták a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium keretei között felállításra kerülő polgári egészségügyi osztály megszervezésével és vezetésével, gyakorlatilag a teljes orvos- és közegészségügyi igazgatás irányításával. Ez csak részben jelentette a Helytartótanács megszűnt egészségügyi osztályának feladatkörét; ugyan nem tartozott ide közvetlenül a katonai egészségügy, de a polgári egészségügy irányítását ki kellett terjeszteni az erdélyi, a határőrvidéki területekre is. 1848. május 15-én ezen osztály munkatársai közé hívták meg Tormay Károly Tolna vármegyei főorvost, aki miniszteri tanácsosi rangban a kórházügy felügyelője lett, valamint felügyeleti körébe utalták a bábák, a seborvosok, a sebészek és az egészségügy területén, nem orvosi végzettséggel működők ügyeit. Ekkor hagyta végleg el Szekszárdot, családjával Pestre költözött és minisztériumi beosztásából eredően tagja lett a közegészségügyi törvényelőkészítő bizottságnak. A napirendre tűzött törvény fontos fejezete a kórházüggyel foglalkozott volna, ennek érdekében 1848. június elején köriratban szólította fel Tormay a vármegyei főorvosi hivatalokat javaslataik megtételére.

1848 nyarán még békés tervek előkészületei állottak előtérben, de ősszel alaposan megváltozott a helyzet a császári csapatok többoldalú támadásai után, sőt a pákozdi győzelem siettette az önálló honvédség gyors felállítását, ezen belül az önálló katonae-gészségügy megszervezését. Stáhly Ignácot a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztályának élére állították; szétválasztották a polgári és katonai egészségügyet. Stáhly hatalmas gondot vett a vállára, hiszen nemcsak a honvédség katonae-orvosi karát kellett megszerveznie, hanem annak minden anyagi feltételét is biztosítani kellett. Gyors ütemben kellett felállítani és felszerelni a honvédség állandó és mozgó kórházainak rendszerét, biztosítani felszerelését, ápoló és kiszolgáló személyzetét, szállítóeszközeit stb. A honvédorvosi karhoz jelentkezők többsége nem volt katona, így fel kellett készíteni a katonae-orvoslásra, mellettük képzett ápolókat kellett foglalkoztatni, akiket szintén képezni kellett. Kevés volt a császári hadseregből átlépő katonae-orvos, akik a felkészítésben segíthettek volna. Azonnal csapatokhoz kerültek, hogy ott teremtsék meg a honvéd-e-gészségügyi szolgálat alapjait. Lényeges kérdés a kórházi rendszer gyors felállítása volt és Stáhly Ignác a feladattal Tormay Károlyt bízta meg, akit 1848. október 30-án törzsorvosi beosztásban (őrnagyi rangnak felel meg) osztályára kineveztetett.

Tormay feladata lett a legnagyobb helyőrségi kórházak gyors megszervezése, a működő hadseregek mozgó és állandó tábori kórházainak felszerelése. Így 1848. december 15-én

¹ Forrás: Kapronczay Károly: Tormay Károly emlékezete halála 125. évfordulóján. = Orvosi Hetilap, 1996. pp. 2812–2814.

A szerző által felhasznált forrás:

Tormay Károly. = Orvosi Hetilap, 1871. p. 594.

megbízták a váci 500 ágyas honvédkórház felállításával, december 20-án pedig már Veszprémben szervezi a hasonló nagyságú kórház felállítását. Gyakorlatilag a honvédség kórházi felügyelője volt. A hadi események alakulása megkívánta, hogy a polgári egészségügyet is a katonai feladatoknak rendeljék alá, így 1848. december 17-én a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztályán belül a polgári orvosi kérdések felügyelőjévé nevezték ki, miniszteri tanácsosi rangban. E kettős feladatnak nagy energiával fogott hozzá, sorra adta ki utasításait a polgári intézmények igénybevételére, a gyógyszerterek készleteinek katonai célokra való felvásárlására stb. Pontosan nem lehet nyomon követni, hogy 1848 decemberében éppen hol tartózkodott, hiszen hol Vácott, hol Veszprémben szervezett kórházat, sorra látogatta a honvéd-egészségügyi intézményeket, intézkedett felszerelésükről, a betegszállító egységek felállításáról, lovakat és szekereket vásároltatott. Tevékenységével elismerést váltott ki, amint ez kitűnik Görgei Artúrnak Stáhlly Ignáchoz 1848. december 15-én írott leveléből is.

Amikor 1849. január 1-jén a kormány Pestről Debrecenbe költözött és a Hadügyminisztérium egészségügyi osztálya is követte Kossuthot, Tormay Károly Görgei fel-dunai hadseregénél tartózkodott, gyakorlatilag elszakadt az osztálytól. Töltényi János törzsorvos 1849. január 10-én kelt beszámolója szerint az osztály munkatársai közül harmadmagával tartózkodott Debrecenben, Tormay Károllyal kapcsolatban megjegyezte, hogy csapatnál van. Az biztos, hogy a Pesten maradt és a súlyosan beteg Stáhlly Ignác utódjának kijelölésénél őt is számításba vették, de kinevezésétől hamarosan elálltak, hiszen valahol a Felvidéken szolgált, noha akkor Debrecenben azonnal szükség volt a honvédorvosi kar új főnökének kinevezésére. Így esett a választás Flór Ferencre, aki szakmai vonatkozásban Tormay Károlynál jóval nagyobb tekintélynek számított. Tormay már nem tért vissza a Hadügyminisztériumba, mindvégig Görgei hadseregében szolgált.

A szabadságharc bukása után csodálkozást váltott ki, hogy Tormay 1850-ben a budai helytartóság egészségügyi tanácsosa lett, majd 1858-tól Esztergom vármegye tisztí főorvosa. Mint a helytartóság tanácsosa 1850–1860-ban, majd 1862–1867-ben Pest város főorvosi tisztségét is betöltötte, de a neoabszolutizmus tisztviselőjeként igen rokonszenves és pozitív szerepet játszott feladatkörében. Pest ezekben az években válik igazán nagyvárossá, ahol a lakosság növekedésével szaporodtak a közegészségügyi és orvosi problémák. Első intézkedéseivel a közegészségügyi állapotok javítását igyekezett megoldani. Az 1851. évi, a magyar korona területén is alkalmazott birodalmi egészségügyi törvénynek megfelelően rendezte a lakosság lélekszámához igazodó községi orvosi rendszert, illetve annak kialakítását. Pesten összeíratta az egyetemet végzett orvosokat, a seborvosokat és sebészeket, ezekből alakította ki a hatósági orvosi rendszert. Intézkedéseket tett a szennyvizek elvezetésére, az ivóvízellátásra, szigorú rendeletekben szabályozta a városi szemét elszállítását, a takarítást, de így járt el a vásározással, a húsvágással kapcsolatban is. Tisztí főorvosi idejére esik a pesti kórházi ellátás első tervezetének kidolgozása, amelyben szerepelt nemcsak a Szent Rókus Kórház ágyszámának növelése, az Országos Elmegyógyintézet megszervezése, meglévő egyházi és világi intézmények fejlesztése, hanem a lakosság létszámához igazodó ellátás biztosítása is. Hivatali idejét 1860-ban, „megszakította” a Bach-rendszer bukása, amikor lemondatták állásáról, 1862-ben – amikor a kormányzat ismét visszatért az önkényuralmi kormányzás formáihoz – 1867-ig újból Pest főorvosa volt. A kiegészítés után lemondott minden tisztségéről, visszavonultan élt haláláig.²

² A Tormay Károllyal foglalkozó feldolgozások nem említették, hogy fia – Tormay Béla (1839–1906) – a magyar állattenyésztés megszervezője, kiemelkedő szakírója és a MTA levelező tagja (1899) volt. 1861-ben szerzett Pesten állatorvosi oklevelet, 1865-ben tanársegéd, 1868-tól a keszthelyi országos gazdasági tanintézetben tanár, 1869-től a debreceni tanintézet igazgatója volt, amely tanintézetet 1875-ben akadémiai rangra emeltek. 1880-tól a Földművelési Minisztérium állattenyésztési osztályának főnöke, 1885-től az összes agrárszakiskola és akadémia főigazgatójává nevezték ki. Szakirodalmi munkássága korszakkezdetet jelent a hazai tudományos állattenyésztésben, amiért a Magyar Tudományos Akadémia is levelező tagjai sorába hívta. Tormay Béla idősebb lánya Tormay Cecil (1876–1937) író, fiatalabbik fia Tormay Géza (1879–1940) kereskedelmi és közlekedésügyi államtitkár, Budapest közlekedésének egységesítője, Magyarország teljes elektrifikálásának kidolgozója volt.